

सुखात्मम्

DR. VASUDHA VINOD DEO

चिती एवं आचार्य शिक्षा

डॉ. सौ. वसुधा वि. देव
शासकीय अध्यापक, महाविद्यालय
अकोला

DR.VASUDHA VINOD DEO

अध्यापन यही व्यवसाय के तौरपर
स्वीकार करनेवाले प्रशिक्षित तथा
समर्पित शिक्षक वर्ग प्राप्त होना यही
सभी क्षेत्रों की प्राथमिक आवश्यकता है ।
तथा सभी शिक्षक में शैक्षिक गुण से
परिपूर्ण है ।

किसी भी शिक्षा व्यवस्था का
गुणात्मक स्तर शिक्षकों की
गुणात्मकता के स्तर से ऊँचा हो
ही नहीं सकता।

आज आधुनिकता तथा नए ज्ञान
की जितनी चर्चाएँ होती हैं
उतनी चर्चा हमारे सांस्कृतिक
विरासत, राष्ट्रीय अस्मिता यह
हमारे शिक्षा की नींव है

DR.VASUDHA VINOD DEO

वर्तमान शिक्षा प्रणाली से मानव विकास संभव हुआ, पर मानव्य विकास होता हुआ दिखाई नहीं देता। हमें दी जानेवाली शिक्षा से हमारी तात्कालिक आवश्यकताएँ तो पूरी होती हुई दिखाई देती है, परंतु हमारी शाश्वत आवश्यकताओं का क्या? वह कैसे पूरी होगी? इन सब बातों का जिम्मेदार कौन? व्यक्ति? समाज? शासन? या शिक्षा, राजनीति या समाजकारण?

वर्तमान युग में भौतिक समृद्धि के ही संस्कार हो रहे हैं। परंतु अध्यात्मिक संस्कृति के संस्कार होते हुए नहीं दिखाई देते। आधुनिकता की ओर अग्रेसर होते हुए नहीं दिखाई देते। आधुनिकता की ओर अग्रेसर होते हुए क्या हमने हमारे प्राचीन ध्येय तथा संस्कृति, अध्यात्म को पीछे छोड़ दिया है? ?

शिक्षक शिक्षा प्रणाली में
“रीढ़ की हड्डी है।

उसकी भूमिका

“**Integrated Human**

Builder** की है।

राष्ट्र की अवधारणाओं के संस्करण करनेवाला शिक्षक प्रशिक्षण लेना हमें अनिवार्य रहेगा। क्योंकि उसके कुछ संदर्भ भी महत्वपूर्ण हो सकते हैं। जो शिक्षक प्रशिक्षण के पाठ्यक्रमों के लिए भी पथ प्रदर्शक बन सकते हैं।

राष्ट्र की अवधारणाओं के संस्करण करनेवाला शिक्षक प्रशिक्षण लेना हमें अनिवार्य रहेगा। क्योंकि उसके कुछ संदर्भ भी महत्वपूर्ण हो सकते हैं। जो शिक्षक प्रशिक्षण के पाठ्यक्रमों के लिए भी पथ प्रदर्शक बन सकते हैं।

शिक्षक प्रशिक्षण हेतु संदर्भ

सुंदरम

विज्ञान

foKku

शिव

धर्म का
आचरण

सत्यं, ं

ईश्वर की
निष्ठा

शिक्षक प्रशिक्षण हेतु वैश्विक संदर्भ

शिक्षक प्रशिक्षण हेतु संदर्भ

चिती

विश्रुत

राष्ट्र का स्वत्व, राष्ट्र
की आत्मा,

प्रत्येक राष्ट्र की विकासक्षम
आंतरिक उर्जा

राष्ट्रीय संदर्भ

सामाजिक संदर्भ

सामाजिक पुरुषार्थ

मोक्ष
युगानुकुल
मूल्याशय

सर्वेपि सुखीनः सन्तु ह्या
आधारावर युगानुकुल
समाजरचना

काम सामाजिक इच्छा

षारत्रीय प्रमेय समाज की
सामुहिक इच्छा आकांक्षाएँ

अर्थ राष्ट्रीय आकांक्षा

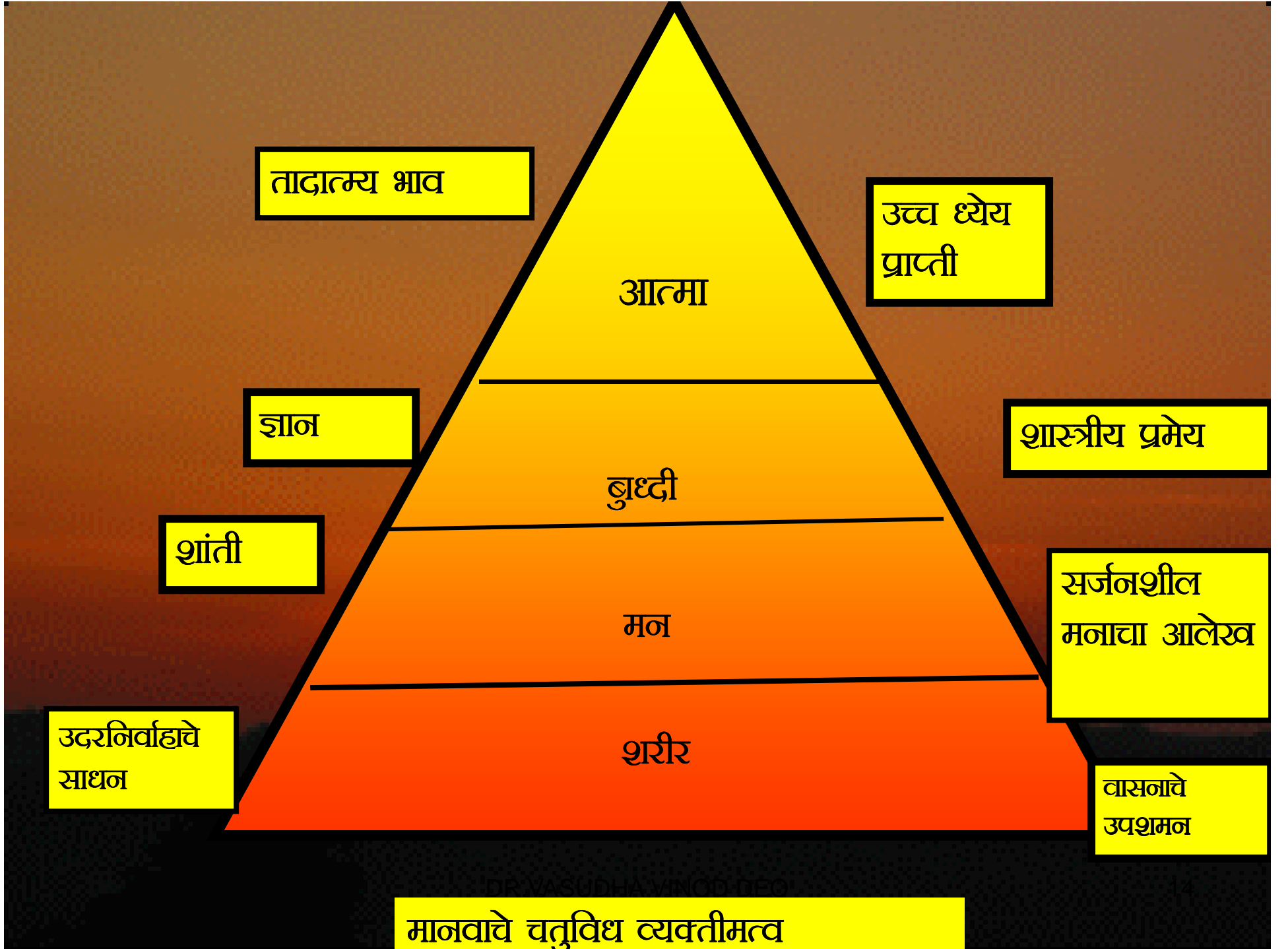
उचित रचना, साधन
संपत्ति प्राप्त करने
का मार्ग

धर्म सहअस्तित्व सामजस्य सहकार्य

जिन मूल
प्रेरणाओं से
समाज अस्तित्व
में आता है। 13

DR. VASUDHA VINOD DEO

समाज के चतुर्विध व्यक्तीमत्व

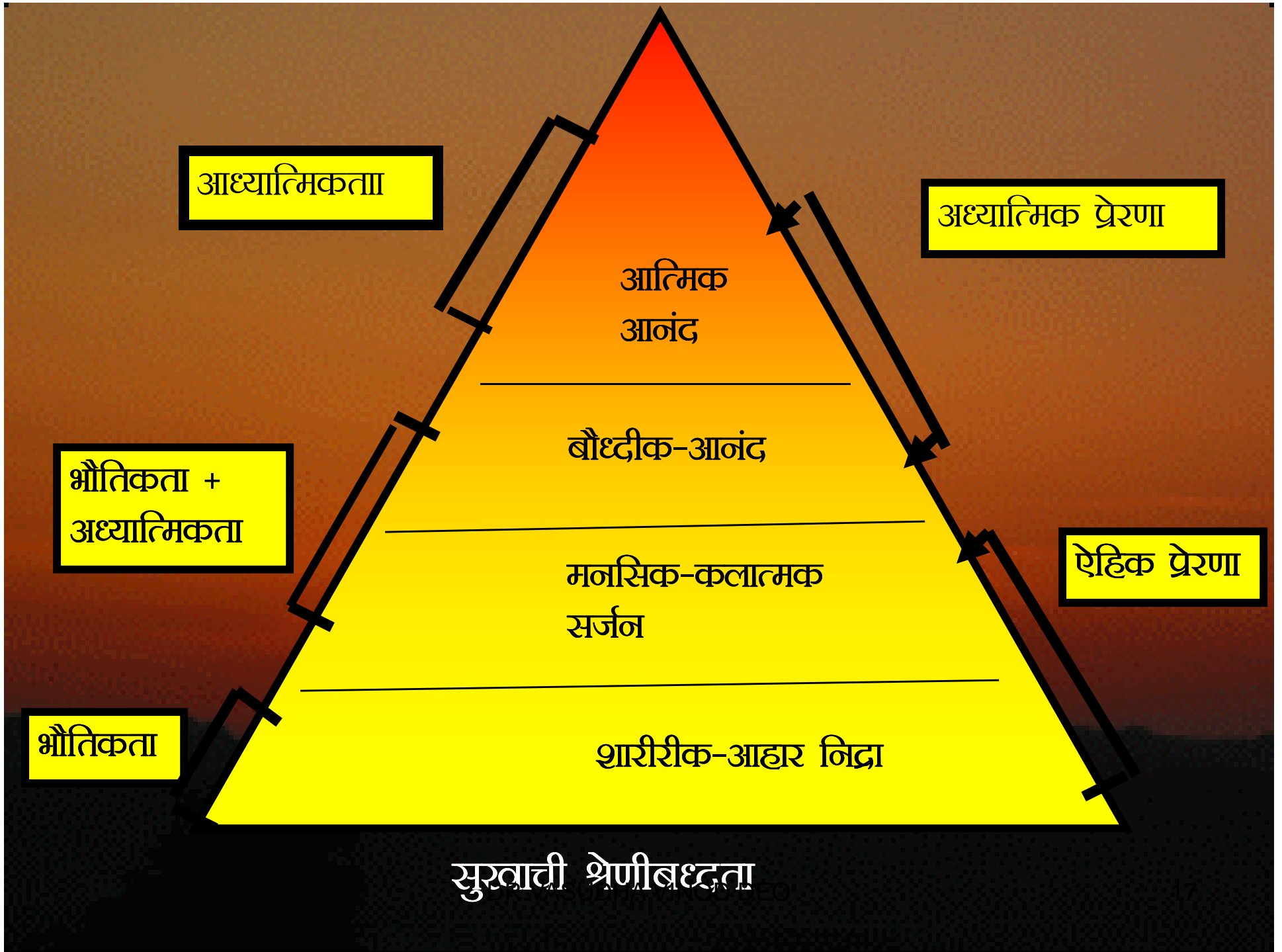

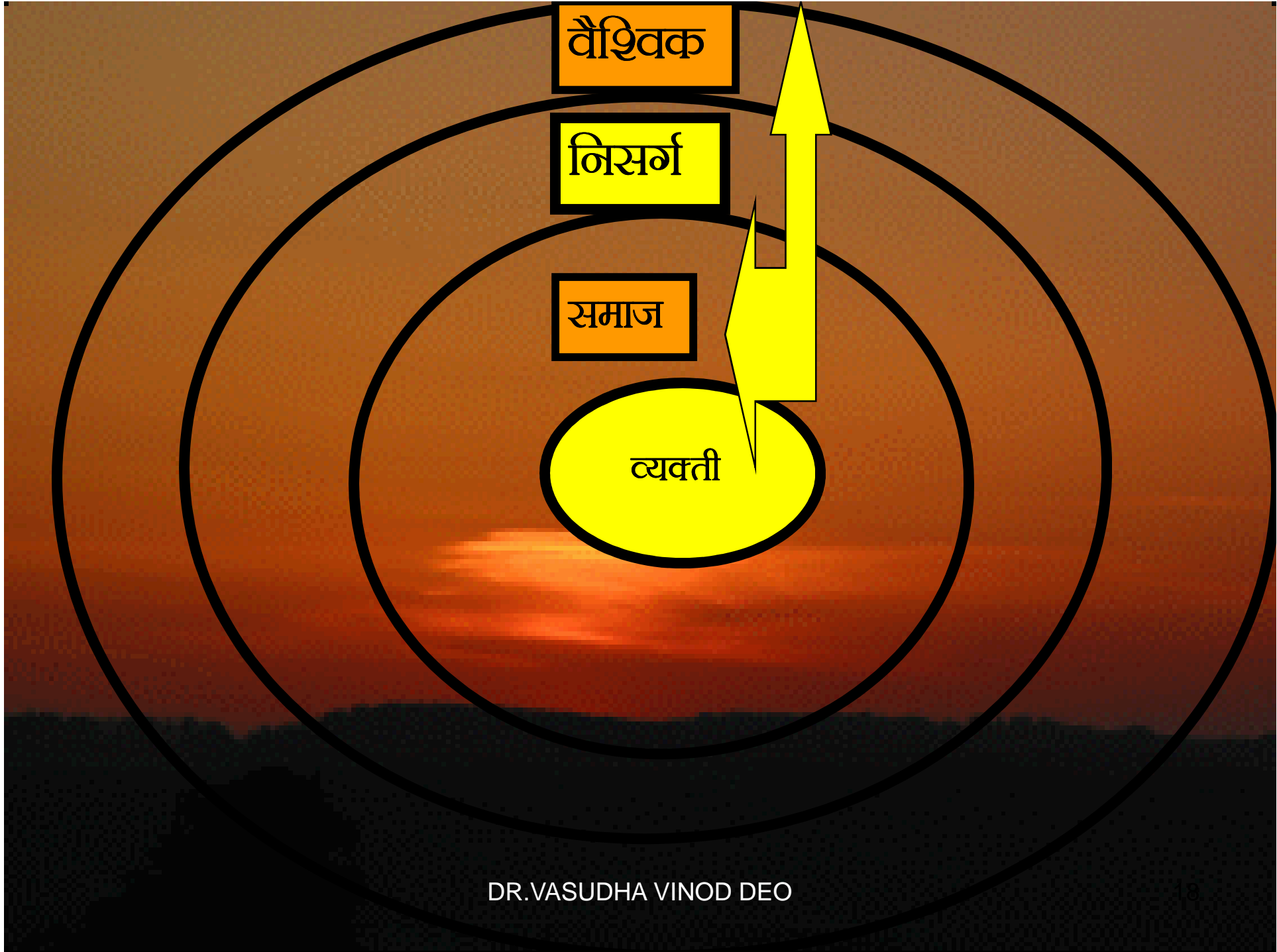
The philosophy of Integral Humanism advocate the simultaneous and integrated program of the body, mind and intellect and soul of each human being. His philosophy of Integral Humanism, which is a synthesis of the material and the spiritual, the individual and the collective, bears eloquent

एकात्म मानव दर्शन संकल्पनेची मुळ
प्रेरणा ही हिन्दु जीवन दृष्टी आहे
हिन्दु तत्वज्ञान हे केवळ व्यापकच नाही
तर सर्वसमावेशक आहे
ती एक सनातन जीवन दृष्टी आहे.

DR.VASUDHA VINOD DEO

व्यक्ती व समाज

कुटुंब परिसर समाज

जैविक सहसंबंध

अवयव-अवयवी

व्यक्ती व निसर्ग :-

आत्मिक नाते

जैविक सहसंबंध

व्यक्ती व वैश्विक अधिष्ठान

विश्वाच्याच मुळाशी
चैतन्य तत्व विद्यमान

DR.VASUDHA VINOD DEO

आकृतीबंध

विकासाचा आकृतीबंध

सहसंबंधांचा आकृतीबंध

शरीर मन बुद्धी आत्मा

व्यक्ती-समष्टी-सृष्टी-परमेश्ठी

मानवी जाणिवेचे संदर्भ
DR. VASUDHA VINOD DEO

संतुलन

१. ऐहिकता व आध्यात्मिकता मेळ :-

२. वैयक्तिक सामाजिक संतुलन

मानवेतर सृष्टीशी जैविक एकात्मता

आत्मा आध्यात्मिक
समाजाचे
आंतरीक चैतन्य

बुध्दी -
संकल्पसाठी यंत्रणा

मन-संकल्प इच्छा

शरीर - देश

व्यवतीमत्व

VINOD DEO

22

सामाजिक पुरुषार्थ

मोक्ष
युगानुकुल
मूल्याशय

सर्वेपि सुखीनः सन्तु ह्या
आधारावर युगानुकुल
समाजरचना

काम सामाजिक इच्छा

शास्त्रीय प्रमेय समाजाच्या सामुहिक
इच्छा आकांक्षा

अर्थ राष्ट्रीय आकांक्षा

योग्य रचना, साधन
संपत्ती प्राप्त
करण्याचा मार्ग

धर्म सहअस्तित्व सामजस्य सहकार्य

ज्या मुळ प्रेरणामुळे
समाज अस्तित्वात
येते.

मानवाचे चतुर्विध व्यक्तीमत्व

राष्ट्र संकल्पना

चिती

राष्ट्राचे स्वतःचे सत्व

अध्यात्म हे भारताचे
सत्व आहे

विराट

१. अस्मितेच्या आधारावर राष्ट्रीय व
सामाजिक
साफल्याचा विचार करणे व
समाजाचा पुरुषार्थ जागा करणे.

प्रत्येक राष्ट्राची विकासक्षम आंतरिक उर्जा
मिथिलेने दिशेने गतिमान होणे

❁ हिन्दु जीवन दृष्टीतील शाश्वत परिवर्तनीय
तत्वाचा विवेक

❁ हिन्दु जीवन दृष्टीत शिरलेल्या प्रवृत्ती कोणत्या

❁ शाश्वताशी संबध तुटल्यामुळे त्यात कोणत्या
तृटी निर्माण झाल्या.

वर्तमान काळात शाश्वत मूल्याची उपयुक्तता व परिवर्तनीय मूल्यांचे पुनस्थापना.

प्राचीन मुल्यांच्या आधुनिक परिभाषा.
नविन काळात अनुसरून कोणता नविन मूल्याचा समावेश करावा लागेल

समाज शिक्षण

- “मानवाच्या समुहात भौतिक बदल होत असतो परंतु असे असूनही जर त्या मानव समुहाची व्यक्तीत्व व चेतना जागृत असेल, नविन घटकांना जुन्या घटकाशी असलेल्या आपल्या संबधाचे ज्ञान असेल आणि जुन्या घटकांच्या जीवनाच्या अनुभूतीला जे आपली अनुभूती समजून जे पुढे जात असतील तर त्याला समाज ही सज्ञा प्राप्त होते

शिक्षण :-

“जेव्हा मनुष्य आपल्या मागुन जन्मलेल्या माणसांना विभिन्न क्षेत्रातील सारभूत अनुभव प्रदान करतो तेव्हा त्या प्रकियेतुन निरंतर गतीमान अशा मानव समुहाची निर्मीती होते. त्याला समाज म्हणतात आणि अनुभव प्रसारणाच्या ह्या प्रकियेला शिक्षण म्हणतात.

ज्ञान + प्रयत्न + अनुभव = ज्ञानसमृद्धी

पंडीतजीच्या मते शिक्षणाची माध्यमे तीन आहेत.

संस्कार

अध्यापन

स्वाध्याय

शिक्षणाची माध्यमे

शिक्षणा बाबतची दृष्टी

- १. शिक्षण हे औपचारिक तसेच अनौपचारिक असावे.
- २. शिक्षण हे समाजाभिमुख असावे व समाज शिक्षणाभिमुख.
- ३. शिक्षण हे संस्कृती संक्रमण, संस्कृती संवर्धन, संस्कृती रक्षणाचे साधन असावे.
- ४. शिक्षण ही समाजतर्गत अनुभव प्रसारणाची क्रिया आहे.
- ५. ह्या अनुभव प्रसारणाच्या क्रियेतून समाजाची गतिमानता राखता आली पाहिजे.

शिक्षणा बाबतची दृष्टी

- ६. समाज निर्मितीसाठी शिक्षण आवश्यक आहे.
- ७. शिक्षणाकडे पाहण्याचा दृष्टीकोन हा सामाजिक हवा.
- ८. शिक्षणातून ऋषीऋण फेडण्याची भावना व्यक्तीच्या मनात हवी.
- ९. संस्कृतीतील सारभूत व असारभूत तत्वे ह्याचा विवेक महत्वाचा आहे.
- १०. असारभूत तत्वाचे काळानुसार पुनर्स्थापना महत्वाची आहे.
- ११. संस्कृती विवेक करणा-या तज्ञांची आज आवश्यकता आहे

शिक्षणा बाबतची दृष्टी

१२. समाजाचा पाया हा सुसंस्कार असायला हवा.

१३. समाजातील तसेच मानवाच्या संपर्कातील प्रत्येक घटक हा सुसंस्कारीत असण्याची खबरदारी प्रत्येकाला घ्यावी लागेल.

१४. केवळ ज्ञान प्राप्त करणे म्हणजे शिक्षण होत नाही, तर चिंतन व माननाची सवय व्यक्तीची वृद्धीजन करावी लागेल म्हणजेच त्या ज्ञानास समाजात स्थैर्य प्राप्त होईल ज्ञानाची रूजवणुक होईल.

१५. समाजाच्या प्रत्येक क्षेत्रात परस्पर अंतर्गत समन्वय निर्माण करावा लागेल ही बाब आपणास अमलात आणवी लागेल त्या साठी समाजात विसंगती शिरणार नाही ही खबरदारी तर घ्यावी लागेलच पण त्याचबरोबर समाजातील विसंगतीचे उच्चाटन कसे करता येईल ह्याची ही खबरदारी घ्यावी लागेल.

शिक्षणा बाबतची दृष्टी

१६. स्वभाषा, स्वराष्ट्र, ह्या बाबतच्या अभिमान हा प्रत्येकामध्ये कसा जागृत राहु शकेल ह्या साठी प्राथमिक स्तरापासूनच आपल्याला प्रयत्न करावा लागेल व त्यासाठी शिक्षण हे सामाजिक वा पर्यायाने राष्ट्रीय असावे. स्वभाषा, स्वधर्म, स्वदेशी, व स्वतंत्र ह्या स्व वर शिक्षणाची इमारत उभी करावी लागेल.

१७. प्राचिन साहित्य कला वाङ्मय, तत्वज्ञान, मूल्य, ज्या ज्या बाबी ही संस्कृतीशी निगडीत आहेत त्याचा युगानुकूल मांडणी करण्यासाठी आता तज्ज्ञांना कार्य सोपवावे लागेल.

१८. वर्तमान कालीन पिढीमध्ये सुध्दा संस्कृतीविवेकाचे सामर्थ्य निर्माण करावे लागेल.

१९. राष्ट्रीय सत्य आणि राष्ट्रीय अस्मीता हाच शिक्षणाचा पाया असेल

२०. शिक्षणातून राष्ट्राची समाजाची आंतरिक उर्जा ही गतिमान ठेवण्याचे सामर्थ्य आजच्या पिढीत निर्माण करावे लागेल तरच उज्वल भविष्याची आपण कल्पना करू शकू.

२१. भारतीय तत्वज्ञानातील आश्रमव्यवस्था, पुरुषार्थ संकल्पना यासारख्या संपत्पनांना सामाजिक रूप द्यावे लागेल.

शिक्षणा बाबतची दृष्टी

२२. स्त्री शक्तीने आपली मातृशक्तीचे संरक्षण केले पाहीजे. तसेच स्त्री पुरुषांची आपआपल्या कार्यात समन्वय प्रस्थापीत हरायला पाहीजे आपआपल्या भुमिका योग्य निभवायला हव्यात.

२३. ध्येय निष्ठ सेवाव्रती तत्वनिष्ठ राष्ट्रभक्त शिक्षकांची निर्मिती तर महत्वाची ठरतेच पण त्याच सोबत आश्रमशाळा, निवासी शाळा ज्यात एक आदर्श वातावरण असेल अशा आश्रम शाळांची निर्मिती महत्वाची ठरते.

२४. अशा शाळा व अभ्यासक्रमाची निर्मिती महत्वाची ठरते ह्यात वरिल सर्व बाबीचे प्रतिवेळ असेल.

आकृतीबंध - १
विकासाचा आकृतीबंध

शरीर
शाारीक
विकास

मन
मानसिक विकास

बुध्दी
बौध्दीक
विकास

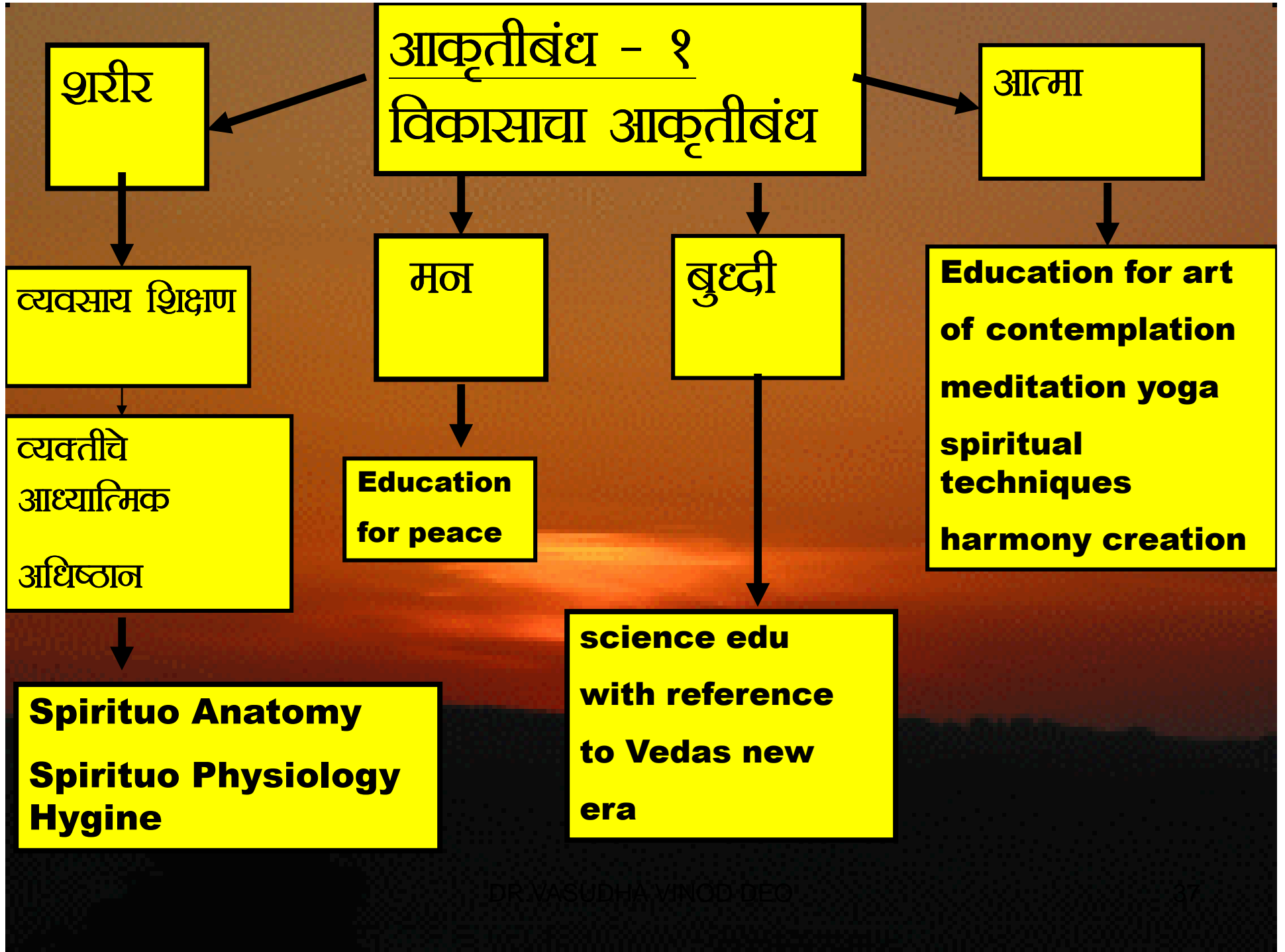
आत्मा
आध्यात्मिक
विकास

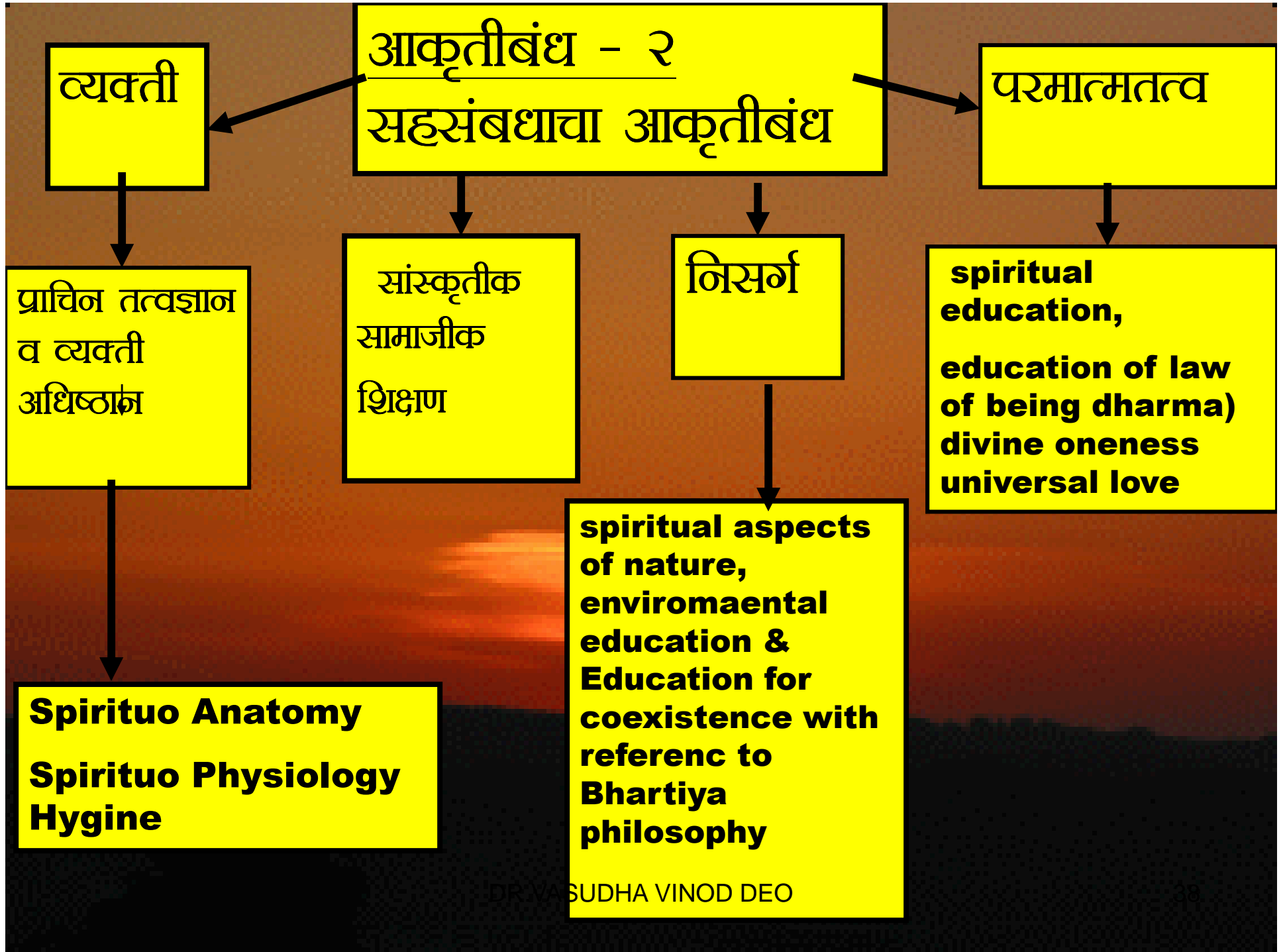
उदरनिर्वाह

शांती

ज्ञान

तादाम्य

राष्ट्र संकल्पना

चिती

विराट

आधुनिक संदर्भात भारतीय
अध्यात्मशास्त्र स्वतंत्र ज्ञानशाखा कला,
आध्यात्म, संस्कृती प्रतीके उत्सव
राष्ट्रगान, इतिहास, भारतीय शोध,
आधुनिक संदर्भात, प्राचिन विषय
संस्कृत वैदिककाळातील

**Astronomy Fostering pride
in country**

भारतीय समाजाचे
तात्विकअधिष्ठान भारतीय
तत्वज्ञानाचे सामाजिक
उपयोजन / अर्थनिर्वेचन

**social Interpretation
of Bharatiya
Philosophy
Education in
citizenship**

Teacher Education

- **TEACHER AS A INTERGRETED HUMAN BUILDER**
- **WHAT I TEACH IS WHAT I KNOW AND WHAT I EDUCATE IS WHAT I AM**
- **KNOWLEDGE**
- **SKILL –**
- **ATTITUDE**

शालेय कार्यनीती :-

शालेच्या स्तरावर विचार केल्यास शालेचे मिशन व्हीजन हे राष्ट्राच्या आंतरिक उर्जेशी निगडीत असावे व त्यानुसार शालेची कार्यनीती आखण्यात यावी.

पालक उदबोधन वर्ग :-

पालक उदबोधन हा उपक्रम ह्या साठी उपयुक्त ठरेल आपल्या पाल्यांवर संस्कार करायचे म्हणजे नेमके काय करायचे, पाल्याचा विकास घडवून आणायचा म्हणजे काय करायचे? ह्याचे शास्त्रशुध्द प्रशिक्षण देण्याची गरज आज निर्माण झाली आहे आपल्या पाल्याचा प्रवेश शाळेमध्ये टिकवून ठवण्यासाठी हे उदबोधन करणे अनिवार्य आहे असे बंधन जर पालकांवर टाकण्यात आले तर ही बाब शक्य आहे. पालकारिता सुध्दा पुनर्लोकन प्रणाली विकसीत करता येईल उदबोधनाची पुनर्लोकनाची जबाबदारी विविध अध्यात्मिक संस्थाकडे सोपविता येईल.

Researches in Education

- Researches in education
- Related to scriptures and Modern Sciences
- Co-relative study
- Experimental study
- Analytical study
- Inter-disciplinary study

आकृतीबंध - १
विकासाचा आकृतीबंध

आकृतीबंध - २
सहसंबधाचा आकृतीबंध

राष्ट्र संकल्पना

TEACHER
EDUCATION

शालेय कार्यनीती

पालक उदबोधन वर्ग

RESEARCHES IN
EDUCATION

शुभवाट !

DR.VASUDHA VINOD DEO